

**LOCUL SCRITOAREI SLOVACE
ELENA MARÓTHY – ŠOLTÉSOVÁ
ÎN LITERATURA SLOVACĂ MODERNĂ**

Ana Motyovszki
Nădlac

Se împlinesc anul acesta 150 de ani de la nașterea scriitoarei slovace Elena Maróthy – Šoltéssová, personalitate marcantă în mai multe domenii, ea manifestându-se atât ca prozatoare, redactor al revistei *Živena*, precum și în calitatea de organizator al mișcării femeilor, una dintre cele patru creatoare – femei ale literaturii slovace de la răscrucea secolelor XIX-XX (alături de Terézia Vansová, Ludmila Podjavorinská, Božena Slančíková Timrava).

Terézia Vansová, redactor la revista destinată femeilor, *Dennica*, Elena Maróthy – Šoltéssová, redactor la *Živena*, sunt primele scriitoare – femei slovace creatoare de opere literare de proporții considerabile.

La răscrucea secolelor XIX – XX condițiile economice și cele sociale facilitau din ce în ce mai mult ca femeile să se implice în viața publică, dar activitatea multilaterală pe care a desfășurat-o Elena Maróthy – Šoltéssová a fost deseori încununată de succes și datorită virtuților sale, personalitatea sa evidențiindu-se prin calități, precum spiritul organizatoric, un dezvoltat simț critic, atitudine realistă față de tot ce întreprindea. Prin opera ei literară, critică, publicistică a adus o contribuție însemnată la dezvoltarea vieții publice slovace, a literaturii slovace și nu în ultimul rând a mișcării femeilor. O asemenea paletă de activități, amplă pentru vremea respectivă, se datora, evident, trăsăturilor de caracter, dispozițiilor moștenite de la părinți, educației primite în familie, Šoltéssová formându-se în familia poetului Daniel Maróthy, unul dintre discipolii școlii romantice, oblăduite de ilustrul om de cultură Ludovít Štúr.

Elena Maróthy-Šoltéssová s-a născut la 6.01.1855 la Krupina, a copilărit în satul Luboreč- regiunea Novohrad, ceea ce i-a permis să descopere bunătatea sufletească a omului de rând și totodată să se bucure de dragostea pe care oamenii locului și-o manifestau față de „orfana preotului“ mama ei murind de tânără. Probabil aceasta este și sursa spiritului democratic al Šoltésovei, ea trăind din copilărie experiența cunoașterii sufletului generos al omului simplu din mediul rural.¹

După studiile de la Institutul de fete de la Lučenec, și-a perfecționat cunoștințele de maghiară și germană în Spiš, iar după ce dobândește cunoștințele

LITERATURĂ

practice privind treburile gospodărești la mama ei vitregă Lujza Bauer, se căsătorește în anul 1875 cu Ľudovít Šoltés, ajungând cu această ocazie la Martin, centrul cultural și literar slovac din acea vreme. Aici își petrece restul vieții având parte de multe clipe fericite, dar și mai puțin senine până când se stinge la 11. 03. 1939.

Pe scena literară se afirmă cu mult succes încă de la debut. Astfel prima ei lucrare *Na dedine – La țară*, publicată în revista literară *Slovenské pohľady* în 1881 obține premiul I (50 de franci în aur). Încurajată de acest rezultat, își continuă activitatea literară cu schița *Pripravy k svadbe - Pregătiri pentru nuntă* (1882) în care face uz de material documentar de factură etnografică. Povestirea *V čerňickej škole - În școala de la Černice* (1891) aduce în prim plan obiceiturile din Novohrad, valorificând amintirile din tinerețe ale autoarei.

După primul roman datorat unei autoare- femeie, *Sirota Podhradských-Orfana Podhradsky*, semnat de Terézia Vansová, drumul odată deschis este continuat în literatura slovacă de apariția celui de-al doilea roman, *Proti prúdu - Împotriva valului*, de data aceasta al scriitoarei Elena Maróthy - Šoltésová.

Cele două romane au unele aspecte în comun, altele diferă. Astfel acțiunea simplă, lineară, personajele idealizate, la fel și scopurile acestora, toate acestea se resfrâng asupra rezultatelor care par modeste în comparație cu ceea ce intenționa Šoltésová, romanul social *Proti prúdu - Împotriva valului* se dovedește a fi plin de elemente didactice, de idilism și idealizare. Acțiunea începe, la fel ca în prozele Vansovej, în tren. Doamna Laskárová călătorește cu fiica ei Ol'ga, prilej de a face cunoștință cu un nobil, Fraňo Šavelský, care o place pe Ol'ga și mai târziu o ia de soție. Datorită însușirilor sale *pozitive*, ea îl atrage pe Šavelský de partea celor care se dedică trup și suflet *cauzei naționale*. La început indiferent la cauza națională, Šavelský devine treptat un reprezentant al mișcării naționale, fiind în primul rând influențat de Ol'ga. Soție model, își susține bărbatul în permanență în chestiuni politice, în lupta națională. Dar personajul feminin, Ol'ga Laskárová, e caracterizată la modul ideal, înzestrată fiind de autoare numai de calități ieșite din comun, virtuți, are suflet nobil, e cultă, hotărâtă în acțiunile sale, ceea ce până la urmă *deranjează*.

Puterea acesteia se răsfrânge oarecum și în afara cercului familial, pentru că în jurul familiei Šavelský se grupează celelalte personaje, precum sunt preoții Antoniovci din Mitňany, bătrânul Laskár, Ľudovít cu soția Marína, Ivan Laskár cu logodnica Fedora Angeličová. Un singur eveniment zguduie viața acestei familii care duce a existență cotidiană în aparență monotonă, și anume moartea fiului lor Bohumil.

Mesajul romanului avansează o soluție a problemei naționale, arată că mai există alternative capabile să atragă mai mulți adepți de partea patrioților slovaci și astfel crește șansa de biruință. Concepția politică a luptei naționale propusă și susținută în romanul Elenei Maróthy- Šoltésová, în ciuda tuturor

elementelor realiste ale vieții surprinse în zugrăvirea cadrului acțiunii, este una neviabilă, idealistă, izvorâtă din ideile și părerile conservatoare ale politicienilor de la Martin, fapt remarcat și criticat de Martin Kukučín în articolul *Niekoľko myšlienok o románe Eleny Maróthy-Šoltésovej Proti prídu- Câteva idei despre romanul Elenei Maróthy - Šoltésová Împotriva valului din Slovenské pohľady, 1894.*

Abia peste ani Šoltésová își dă seama de idealismul concepției sale, și-l recunoaște ca atare. Dar ea vroia, în romanul *Proti prídu*, să atragă atenția asupra potențialului ascuns pe care îl reprezentau femeile slovace, și pe de altă parte și calea, modalitățile de afirmare a femeilor slovace în mișcarea de emancipare națională. Olga Laskárová este *personajul model* creat în acest scop, ea oglindind trăsăturile pozitive ale mișcării femeilor în Slovacia. Pe lângă aceasta intenția scriitoarei era, ca și la colega ei în ale scrisului, Terézia Vansová, să contracareze lectura din literatura maghiară și germană, ceea ce a fost fără îndoială un lucru salutar, precum era nobilă și dorința de a forma și educa gustul estetic al cititoarelor femei. Cu toate acestea însă, i se poate pe drept cuvânt reproșa abordarea simplistă a problemelor, cum, de altfel a făcut-o Svetozár Hurban Vajanský când nota în recenzia romanului: "...numai simplul fapt de a simplifica și prezenta realitatea mai "senină" duce la scăderea valorii a celor două volume..."²

Pentru a înțelege raportul dintre real și ideal la scriitoarea slovacă, este necesar să facem o incursiune în trecutul ei, pentru a vedea cum s-a format ca om și care au fost influențele care i-au modelat personalitatea. Elena Maróthy – Šoltésová s-a născut într-o familie de oameni instruiți și culți, tatăl ei, Daniel Maróthy a fost preot și poet, prin urmare era de neconceput ca *problema națională* să devină pentru scriitoare o chestiune de opțiune, o problemă care să sufere discuții. Problema națională era *o realitate* în sânul căreia a crescut Šoltésová și n-a abdicat nici o clipă de la acest *scop nobil*.

Spiritul de răspundere, dorința de a fi utilă poporului, simțul datoriei, sunt trăsăturile caracteristice pentru această personalitate, ceea ce a făcut ca întreaga viață să și-o dedice obștii. La douăzeci de ani a acceptat să încheie o căsătorie de convență cu un bărbat pentru care inima ei nu a vibrat niciodată, a rămas tăcută, cum recunoaște în autobiografia sa romanțată.³ Prin căsătorie ajunge, în schimb, în centrul cultural de răsunet al timpurilor – Martin. În alt context, neavând ocazii să-și dezvolte calitățile organizatorice și scriitoricești, viața scriitoarei probabil s-ar fi desfășurat cu totul diferit. La Martin i s-a oferit șansa să se manifeste atât în cadrul mișcării femeilor, cât și în domeniul literaturii. Aici a cules succesele scriitoricești, dar totodată s-a confruntat cu vitregia sorții, fiind lovită de o tragedie cumplită - moartea succesivă a celor doi copii ai săi. Ani de zile a susținut întemeierea Institutelor pentru fete, fapt fructificat mult mai târziu, după anul 1918. Scopul Šoltésovej nu era emanciparea în sine a femeii, ci angajarea acesteia în lupta națională, în primul rând ca susținătoare a bărbatului.⁴

LITERATURĂ

Concepția ei asupra rolului femeii în lupta națională și în general o întâlnim în proza scriitoarei. Eroinele realizează conștiința valorii proprii, dar aportul lor la sprijinirea bărbatului în acțiunea sa se dovedește a fi modest. Ajutorul este mai degrabă unul moral și se realizează mai mult în planul ideilor, soțiile își încurajează soții în munca lor, justifică finalitatea zbaterei lor.

La sfârșitul secolului al XIX-lea primii pași de emancipare a femeii treceau neîncredere și în rândul unor corifei naționali, precum Svetozár Hurban Vajanský. Šoltéssová nu s-a dovedit a fi doar o *entuziastă romantică*, condusă de sentimente, ci și o fire net *realistă*, ceea ce generează voință, sistematizare, nu în ultimul rând *multă energie* pe care se baza, fără gesturi romantice, aceste virtuți ajutând-o să obțină succese în contextul literar – istoric dat. Faptul de a se angaja în problemele naționale este pentru Šoltéssová o vocație atât în viața de zi cu zi, cât și în creația literară. Opera literară a Šoltéssovei, caracterizată de contradicții, a fost pe de o parte încurajată, chiar privită cu entuziasm, pe de altă parte supusă criticii aspre.

Referindu-se la creația sa literară, scriitoarea utilizează termenul de „realism ideal”. Aici trebuie să acordăm atenție termenului de „ideal” care nu poate fi confundat cu termenul de „idealizat” deși acesta poate fi decelat din creația ei atunci când se vorbește de „moral, etic”.

Pentru Šoltéssová conta foarte mult ideea că „... inevitabil, de veacuri, forța majoră o reprezintă moralitatea...” Acest principiu *complica* poziția autoarei, deoarece viața reală apărea diferit, în altă lumină, motiv pentru care scriitoarea introducea în acțiune *parametrul ideal*, care pare un scop compensatoriu.

De aici și neconcordanța dintre cele trăite *real* și *ideea* prozei, ideea creației literare, de aici și inevitabila *contradicție* dintre acestea. Tensiunea, neconcordanța dintre real și literar apare mai accentuată, mai vizibilă, în romanul în două volume *Proti prádu – Contra valului* (1894).⁵ Polemicile în legătură cu această operă literară erau la ordinea zilei. În timp ce reproșurile lui Vajanský se legau de nivelul artistic al romanului, T. Milkin nu era mulțumit de realismul operei, iar M. Kukučín cu tratarea problemei nobilimii.

Nu putem să ocolim nici aprecierile în legătură cu romanul *Proti prádu- Împotriva valului*, de exemplu cele ale reprezentantului criticii literare ale realismului ceh, profesorul *Tomáš Garrigue Masaryk* (1850 - 1937). *E posibil că romanul amintit emana ceva ce reacționa la curgerea timpului.*⁷ *Probabil că erau speranța și încrederea pe care romanul le dăruia tuturor, încrederea ce provenea dintr-o etică a vieții de familie în vremurile de restriște, de maghiarizare, de încălcare a drepturilor elementare ale omului.*

Tabloul vieții din sânul familiei Šavelský pare a fi îmbogățit cu aspecte autobiografice, la fel și cel din povestirea *V čiernickej škole - Școala de la Čiernice*, adăugându-se și elemente de dialect, etnografice. O componentă în plus este *experimentul ideatic* al inimii scriitoarei, care, se pare, n-a cunoscut iubirea

adevărată. În orice caz *V čiernickej škole* idealismul prezent nu se află la cote supărătoare, nu deranjează nici personajul principal masculin ideal, Pavel Mikuš.⁸ Relația lui cu Johanka este una dintre cele mai frumoase din literatura slovacă.

Acțiunea romanului, lipsită de dramatism, în cazul în care scriitoarea vrea s-o insoliteze cu evenimente deosebite, acestea par mult prea artificiale și nu rezultă cu necesitate din dezvoltarea caracterelor și din acțiunile personajelor. Dacă adăugăm și faptul că scriitoarea n-a acordat atenția cuvenită diferențierii limbajului folosit de diferite categorii de personaje, trebuie să constatăm în mod inevitabil că din punct de vedere stilistic descrierea și narațiunea sunt cam aride.

Din punctul de vedere al lui Svetozár Hurban Vajanský în cazul romanului *Proti prídu – Ľpotriva valului* lipsesc scene puternice, drama sufletească, enigmaticele societății, drept urmare piesa redusă la viața familială este „pictată” *alb pe alb*, însemnând că lipsesc contrastele cuvenite.⁹

Martin Kukučín, în schimb, apreciază absența sentimentalismului, realismul temei; reproșurile scriitorului realist se referă la partea a doua a romanului, locul care a estompat parcă și realismul primei părți. Cauza putea fi *concepția nerealistă a Šoltésovei privind locul nobilimii în viața socială*.¹⁰

Atât Vajanský, cât și Kukučín admit faptul că Šoltésová *idealizează realitatea* în romanul *Proti prídu – Ľpotriva valului*, însă Kukučín exprimă faptul diferit, plastic: Contrastele convenționale neagă realismul narațiunii, autoarea parcă „scrie”, *cu alb pe negru*, idealizând exagerat. La sfatul lui Jaroslav Vlček, Šoltésová aduce completări romanului, încât reușește să construiască douăzeci și șapte de capitole în partea I, iar în partea a II-a douăzeci de capitole. Cu toate acestea, pare-se că „lipsește” partea a III-a – foarte importantă în care personajul principal să acționeze. Romanul, pe lângă firul principal al acțiunii, este îmbogățit cu multe comentarii privind problemele familiale și sociale din Slovacia de la sfârșitul secolului al XIX-lea, devenind astfel o adevărată enciclopedie beletristică.

Aceste trăsături ale stilului cu urmări de natură estetică se regăsesc de asemenea, în lucrările de proză scurtă ce vor urma: *Prvé previnenie - Prima greșală* (1896), *Popelka - Cenușăreasa* (1898), *Za letného večera - Seara de vară* (1902), deși spiritul critic s-a accentuat considerabil.

Vehemența critică va crește treptat în intensitate, scriitoarea renunțând la părerile și principiile estetice propagate de către spiritul tutelar al vieții literare și formatorul de opinie Svetozár Hurban Vajanský.

Acum iau ființă cele mai importante lucrări literare și critice ale Šoltésovei.

Începând cu anul 1879 consemnează observații, notițe privind copiii ei Elenka și Ivan - "de la leagăn până la morminte" din care publică în anul 1885 câteva fragmente în *Almanahul Živenei* sub titlul de *Umierajúce dieta – Copilul care moare*, iar altele în revista *Živena*, și care între anii 1923-1924 devine

LITERATURĂ

romanul *Moje deti - Copiii mei*, operă literară unică în literatura slovacă, primită favorabil de critica literară, apreciată și tradusă în mai multe limbi (și anume în croată și franceză). Prima parte a romanului deci este publicată încă în 1885, cea de-a doua între 1913-1917. În *Moje deti - Copiii mei* asistăm la o „convertire” spre *adevărul vieții și cel artistic*, este începutul perioadei cu orientare realistă care în timp câștigă din ce în ce mai mult teren față de romanele bazate pe ficțiune.

Romanul *Moje deti - Copiii mei* (1923-1924), operă literară unică în literatura slovacă, tradusă în mai multe limbi, cuprinde însemnările mamei privind etapele dezvoltării lor psihice și intelectuale, formarea caracterelor și raportarea lor la lumea înconjurătoare. Gingășia sufletului de copil ste surprinsă cu multă măiestrie, scriitoarea-mamă cercetează cu multă tandrețe și afecțiune universul afectiv și emoțional al copiilor săi dragi, prezintă cititorilor vârsta copilăriei cu mult tact și iubire maternă.

Atât viața de familie, cât și iubirea dintre soți sunt apreciate ca niște categorii de bază, fundamentale ale existenței. Destinul propriei căsnicii devine dramatic pentru scriitoare atunci când își pierde copiii. Tragismul își pune amprenta și pe sufletul fragil al femeii încercate de necazuri. Criticul literar slovac *Vladimír Petrik* (1929) consideră pe bună dreptate că tocmai prin durerea inimii a celei ce a fost mamă a doi copii se naște tonul poetic concretizat în creația sa, în romanul în două volume *Moje deti - Copiii mei* (1923-1924), care poate fi considerat parțial o lucrare documentară.

Romanul aduce o nouă abordare, aici autoarea s-a eliberat de *obligația* de a-și ajuta poporul prin creația literară. Obligația față de popor este înlocuită pur și simplu cu omenescul. Experiența maternă este încredințată jurnalului, consemnată, după care urmează reluarea materialului, reșezarea conform ierarhiei valorilor, cântărirea critică a celor scrise, alegerea capitolelor edificatoare, veghind asupra acestui demers cu sufletul său înțelegător și intelectul exigent. Astfel tema, care prin natura ei este susceptibilă de o tratare sentimentalistă, prin eforturile scriitoarei reușește să se întrupeze într-o operă de factură unică.

Romanul *Moje deti*, datorită formei sale originale, inedite, se constituie într-o specie situată la granița dintre beletristică și proza biografică. Chiar dacă autoarea nu mizează pe ficțiune, lucrarea are certe valențe beletristice ca urmare a procedeelelor artistice utilizate.

Romanul poate fi privit ca o lucrare biografică al cărei scop primar nu este prezentarea propriei persoane, prevalând importanța însemnărilor mamei despre copiii săi, realizată inițial doar pentru propriul său suflet și nu cu scopul de a fi publicate, ceea ce îi conferă caracter documentar deosebit de interesant, veridicitatea datelor îmbinându-se cu viziunea subiectivă a scriitoarei, iar legătura puternică dintre mamă și copiii ei „deconspiră” și aspecte din biografia Šoltésovei.

Problema încadrării acestei lucrări la o specie anume s-a pus de la bun început. Scriitoarea și-a desemnat lucrarea sa drept „însemnări și povestiri”, ulterior însă critica literară a făcut uz de o sumedenie de termeni referindu-se la această lucrare inedită: note de jurnal, carte – jurnal, roman - cronică, memorii, roman biografic etc.

Critica literară consideră că romanul în două volume *Moje deti – Copiii mei* reprezintă opera cea mai valoroasă a Elenei Maróthy - Šoltéssová, cu toate că primele apariții în 1923, 1924 nu atinseseră succesul înregistrat cu ocazia editării romanului *Proti prúdu - Ľmpotriva valului*.¹¹ Faptul nu ne poate mira, întrucât *Moje deti – Copiii mei* apare într-un context literar cu totul diferit, opunându-se tendințelor moderniste ale tinerei generații care refuză să considere literatura ca o simplă „ imagine a vieții”. După anul 1945 romanul a cunoscut mai multe ediții, ceea ce nu s-a întâmplat în cazul romanului *Proti prúdu- Ľmpotriva valului*. Și în acest caz ierarhia valorilor clasifică și diferențiază operele literare amintite.

Lucrarea *Moje deti - Copiii mei* a fost în repetate rânduri apreciată mai mult de către specialiștii din domeniul pedagogiei,¹² care au apreciat romanul datorită faptului că aici se consemnează *pentru prima dată evoluția limbajului copilului, formarea cuvintelor, a vocabularului*. În urmărirea modului cum se dezvoltă limbajul la copii, acest roman este apreciat în Slovacia ca un adevăratul act de pionierat, fiind un exemplu rar de operă literară care suscită interes nu numai din partea obștii literare ci și a celei de specialitate. Cu toate acestea, romanul nu este lipsit de farmecul atmosferei poetice, degajată de tandrețea sufletului matern, conferind lucrării trăsături unice, originale.

Tema romanului – jurnal¹³ este urmărirea și consemnarea dezvoltării personalității copilului, voința de a cunoaște și înțelege trăsăturile de caracter ale propriilor copii. Portretul povestitoarei, al mamei fericite de la începutul cărții, se transformă treptat, adăugându-se sentimente pesimiste de nesiguranță, încât până în cele din urmă romanul - jurnal *Moje deti – Copiii mei*¹⁴ pare a fi scris de M. Šoltéssová „cu cerneală neagră pe fond negru.”,¹⁵ Unele pasaje unde-și găsesc locul cugetări privind locul și rolul femeii, ideea păcii, ideea idealismului contribuie la schițarea autoportretului Šoltéssovei.¹⁶ Astfel, mulțumită digresiunilor pe care le face scriitoarea meditănd asupra vieții, cititorul intră în posesia cunoștințelor despre filozofia ei bazată pe fideism.

Svetozár Hurban Vajanský în recenzia lucrării *Umierajúce dieťa- Copilul care moare*, publicată în *Almanahul Živenei* în anul 1886, aduce o critică aspră la adresa Šoltéssovei, deoarece această scriere nu corespundea concepției criticului privind criteriile estetice și ale artei. Acesta îi reproșă scriitoarei că exagerează cu tonul emoționat, pasajele în care rolul mamei devine preponderent în detrimentul scriiturii duc la scăderea valorii estetice. Vajanský afirmă pe un ton imperativ: „A impune sufletului o durere aproape fizică – nu este scopul artei... La categoria suferinței, artistul trebuie să fie parcimonios...Operei estetice îi

LITERATURĂ

revine și rolul de a ne aduce bucurie, de a ne înălța!”

Šoltéssová se apără împotriva acestui „atac pe considerente estetice,, în scrisoarea din 7.03.1886, adresată Teréziei Vansová: „Scopul meu n-a fost crearea unei opere artistice înalte, am schițat doar durerea maternă la moartea copilului, durerea vie, arzătoare, așa cum este ea în realitate, nu diminuată din considerente artistice...Vajanský a înălțat ștacheta mult prea mult în cazul lucrării mele modeste, compuse pentru almanah.”¹⁷

Chiar dacă scriitoarea arborează o atitudine modestă, susținând că în cazul acestei lucrări nu poate fi vorba de vreun proces de elaborare, adevărul este puțin diferit, fapt menționat de istoricul literar Ivan Kusý care atrage atenția că în *Moje deti – Copiii mei* nu este vorba de o redare mecanică a realității, că asistăm la ierarhizarea faptelor cu scopul de a clădi un întreg, un portret general.¹⁸

Construcția romanului nu se axează pe o acțiune în accepțiunea clasică a cuvântului, deci nu urmărește un subiect epic, cu fazele sale de rigoare, compoziția fiind mult diferită față de lucrările bazate pe ficțiune. Există totuși un conflict, o intrigă, concepută și ea în mod inedit ca o întâlnire a vieții cu moartea. Acest conflict ireductibil dar firesc, dobândește în lucrarea Šoltéssovei o altă tentă, lipsită de banalitate, ba mai mult, ia o înfățișare marcată puternic de emoție autentică cu certe virtuți estetice. Astfel se face că acest document cu caracter biografic reușește să se ridice la valoarea unei opere artistice bazate pe ficțiune.

Acțiunea jurnalului, cât există ea, se rezumă la microuniversul restrâns al familiei și al împrejurimilor, fără a se ocupa de „lumea largă”, de evenimentele culturale – sociale din Martin.¹⁹ În *Moje deti - Copiii mei* romanciera prezintă faptele și situațiile pe principiul enumerației, ordonându-le linear, folosește narațiunea și descrierea în concordanță cu scopul inițial al lucrării care nu era, după cum am mai arătat, unul publicistic. Astfel în prima parte recurge mai mult la povestirea unor evenimente mai scurte, capitolele finale având caracter descriptiv, mai mult static.

Nici în această scriere Šoltéssová nu renunță la prezentarea aspectelor legate de problema națională, deși, evident, ponderea lor este mai mică. Profită de studiile fiului ei Ivan în orașul Prešov, pentru a aduce vorba, odată cu descrierea amănunțită a altor chestiuni, și de problema învățământului în limba națională la răscrucea secolelor XIX - XX. Lupta națională este redată acum cu un patetism diminuat, dar meditația poartă aceleași caracteristici ale modului tradițional, didacticist în a trata problema limbii, a învățământului și cea a maghiarizării.²⁰

Dialogul este folosit cu succes pentru a dinamiza acțiunea, în cazul unor replici observăm chiar și tentativa de a surprinde anumite situații comice, de a conferi textului valori umoristice într-un mod original, propriu personalității autoarei, umorul acesteia fiind net diferit față de umorul Vansovei din jurnalul de călătorie, față de ironia Timravei, sau zâmbetul blajin al lui Kukučín. Šoltéssová având o altă fire, poate fi considerată o scriitoare a seriozității, deseori mai

degrabă patetică, decât optimistă. Ea recurge la virtuțile umorului pentru a înviora textul, făcând uz de situații comice, întâmplări hazlii, replici pline de spirit.²¹

Romanul – jurnal este compus din nouă capitole ale căror denumiri dezvăluie tema fiecăruia, de exemplu *Gymnazista - Elevul de gimnaziu, Adultul, Pri cieli – La sosire*. Uneori scriitoarea se lasă furată de câte un motiv, pe care îl dezvoltă ca o acțiune paralelă, atât în planul povestirii principale, cât și povestind întâmplări din copilăria sa, cum s-a întâmplat în cazul amintirilor despre câinele din Luboreč, localitatea în care a copilărit scriitoarea. Limbajul copiilor ocupă loc însemnat, creează atmosfera adecvată, menită să impresioneze emoțional cititorul.

Epilogul romanului – jurnal denumit *Dodatok – Adaos*, oferă cheia pentru a înțelege ideea directoare a operei, scopul acesteia fiind *mesajul etic* îndreptat împotriva războiului barbar.²²

În deceniul al doilea al secolului XX, Šoltésová a luat decizia să se dedice prozei memorialistice, scriind o proză autobiografică - *Sedemdesiat rokov života – Șaptezeci de ani de viață* (1925) în care prezintă experiențele sale din tinerețe, apropie cititorului viața familiei în care a crescut, arată ce a determinat-o să-și dedice viața poporului său. Amintirile se încheie odată cu plecarea la Martin după căsătorie, fără să prezinte viața sa în acest oraș, însemnat ca centru cultural al slovacilor la răscrucea secolelor XIX-XX.

Interesul scriitoarei pentru proza memorialistică și documentară, cum de altfel s-a întâmplat și la Terézia Vansová se explică prin situația existentă în literatura slovacă, unde erau în vogă în perioada realismului literar slovac, în afară de speciile caracteristice curentului (romanul, nuvela, povestirea, schița) și speciile de literatură memorialistică, documentară, științifică. Astfel de lucrări se publicau în diferite reviste, acestea conținând rubrici speciale, rezervate memoriilor, jurnalelor, notelor de călătorii. Printre alții, Svetozár Hurban Vajanský a introdus și cultivat timp de cincizeci de ani, specii ca schița de voiaj, reportajul de voiaj, în paralel cu nuvelele, romanele și poeziile sale, proză sub formă de jurnal, jurnalele acaparând treptat întreaga sa creație literară. Povestiri biografice, memorii, dăduseră literaturii Francisci, Zechenter, Hurban, Daxner, literatura din a doua jumătate a secolului al XIX-lea inclinând mai mult spre jurnale de călătorie, cărora s-au dedicat Vajanský, Kukučín, Tajovský, genul nefiind străin nici scriitoarelor - femei, precum Vansová, Šoltésová.

Proza documentară a E. M. Šoltésové se bazează pe elementele proprii biografiei. Avem în vedere scrierea *Sedemdesiat rokov života – Șaptezeci de ani de viață*, lucrare în care autoarea zugrăvește douăzeci de ani din perioada tinereții sale, destăinuie concepția sa despre viață și literatură, înlesnindu-ne cunoașterea personalității sale de scriitor.

Opiniile Šoltésovei privind literatura, de asemenea, valorile artistice și culturale, sunt oglindite în lucrările sale de publicistică și critică, precum și în

LITERATURĂ

corespondența personală, în mod deosebit în corespondența cu Timrava.²³ Astfel se conturează portretul psihic al unei personalități armonioase, cu o bogată experiență de viață, cu trăiri spirituale profunde.

NOTE

1. Vezi scrierea autobiografică *Sedemdesiat rokov života*, publicată în revista *Slovenské pohľady*, 1925.

2. Milan Pišút, *Dejiny slovenskej literatúry*, Bratislava, Obzor, 1984, p. 362.

3. Elena Maróthy- Šoltéssová: *Sedemdesiat rokov života*, p.56, în volumul *Výbor so spisov*, Martin, Matica slovenská, 1936.

4. Šoltéssová nu considera că femeii i-ar reveni întâietatea în cadrul luptei naționale, aceasta nu trebuia să lupte de una singură pentru națiune, ci să-și susțină bărbatul în atingerea acestui scop nobil, precum o podoabă de preț, o zână bună a acestuia.

5. Cert este că popularitatea romanului creștea, acesta fiind tradus în limba cehă, croată.

6. Pentru Masaryk literatura constituia în primul rând sursa pentru studierea aspectelor sociale, iar critica literară un mijloc de educare. De aceea se opunea cu îndârjire romantismului și naturalismului. V. *Panorama české literatury*, Olomouc, 1994, p. 189.

7. E.M. Šoltéssová, datorită educației și cunoștințelor sale, s-a dovedit a fi extrem de exigentă față de propria persoană, de asemenea critica aspru imoralitatea și maghiarizarea.

8. Acțiunea nefiind lineară, cititorul mileniului III poate fi „deranjat“ numai de elementele etnografice în cazul că nu le apreciază ca un document al secolului XIX.

9. S. H. Vajanský, *State o slovenskej literatúre*, Bratislava, 1956, p. 498-506.

10. V. M. Kukučín, *Dielo XX, Závažné skúsenosti*, Bratislava, 1971, p. 394-402.

11. V. Ružička, *Pedagogické prvky v knihe Eleny Maróthy Šoltésovej Moje deti- Elementele pedagogice în cartea E. M. Šoltésovej Moje deti*, în „*Jednotná škola*“, an. 10/1955, nr. 6, p. 658-673; J. Šperko, *Pedagogicko- psychologický profil románu E. M. Šoltésovej Moje deti- Aspectul pedagogico- psihologic al romanului E. M.Šoltéssová Moje deti*, în „*Zborník Filozofickej fakulty Vysokej školy pedagogickej v Prešove*.“ I. Časť, pedagogicko- psychologická. Bratislava, 1957, p. 33.

12. Caracteristicile unui jurnal se întâlnesc la Šoltéssová și în cazul nuvelei *Popoluška – Cenușăreasa(1889)*.

13. Istoricul literar Ján Števček afirmă că romanul *Moje deti* „ține locul unui roman psihologic în literatura slovacă.” V. Ján Števček, *Esej o slovenskom románe*, Bratislava, 1979, p. 175-176.

14. Oskár Čepan, *Dva typy Šoltésovej prózy*, în „*Slovenská literatúra*,” 32/1985, nr.5, p. 385.

15. E. M. Šoltéssová, *Moje deti*, Bratislava, Tatran, 1968, p. 172.

16. E. M. Šoltéssová, *Pohl'ady na literatúru*, Bratislava, 1958, p. 224.

17. V. *Dejiny úry III.*, Bratislava, Vydavateľstvo SAV, 1965, p. 544.

18. Aflăm, colateral, de exemplu, despre incendiul catastrofal de la Martin din primăvara anului 1881 și urmările acestuia pentru familia ei, despre prezența armatei maghiare din anul 1882.

19. Problema învățământului și a școlilor slovace a preocupat-o pe Šoltéssová de la bun început. Pentru prima dată tratează această problemă în anul 1873 în textul cu tentă polemică *Odveta z Hornej zeme-Răspuns din Țara de Sus*, în „*Národné noviny*“, 4/1873, nr. 110. Aceasta a fost prima luare de poziție a scriitoarei.

20. Exemplificăm cu un schimb de replici între copil și mamă, în care ea acceptă regula jocului și respectă punctul de vedere al micuțului interlocutor: „Mamă, tu știi ce înseamnă a se însura?“

„Nu știi, eu... dar dacă-mi spui tu, am să știu.“

„Deci, știi – așa, să-ți alegi o soțioară.“ Explică cu multă importanță.
„Și eu îmi voi alege“, adăugă viori.

„Nu mai spune-! Și când?“

„Măine!“

21. V. E. M. Šoltéssová, *Moje deti*, Bratislava, Tatran, 1968, p. 147.

22. Op. citată, p. 392.

23. Šoltéssová prima apreciază opera realistă a lui Janko Jesenský, de asemenea, plasează pe un loc meritoriu opera B. S. Timrava. Despre ea însăși se exprimă în scrisoarea din 19.12. 1931 adresată Timravei : „... nici eu nu produc nimic, în afară de câteva texte. Dar beletristica mea nu stă sigur pe picioare, fiind cufundată în idealism, pe care nu-l scuză viața, este deci în afara realității vieții, de aceea nu mai scriu. Și de cele create a trebuit să mă distanțez. Și nici n-am liniște ca să pot să mă dedic creației. Și capul meu nu mai are energia necesară de a accede în modalități noi...“ V. Karol Rosenbaum, *Introducere*, în volumul Elena Maróthy – Šoltéssová, *Moje deti*, Martin, 1952, p. 23.